

Farkas Vendel: „Értekezés a félszemű isten csalódásáról – avagy lehet-e szerelmes a sztoikus?”

Opponensi vélemény

A szerző egészen különleges, sőt különös tárgyat választott dolgozata témájául: az ún. Codex Regiusban fennmaradt ó-izlandi nyelvű – az Edda egyik darabjának tekinthető – „Hávamál” c. költemény összevetését a késői sztoikus etikával. A leírtak alapján mindkét témakörben – Edda illetve sztoikusok – alapos tájékozottsággal rendelkezik. (Bár az Edda magyar fordítását használja, egy helyen megjegyzi, hogy az tartalmilag megfelelő, tehát ismeri az eredetét.) A dolgozat címe azonban már túlhajtja ezt a különösséget: a „félszemű isten” nem állandó jelzője Odinnak, hanem csak egy anekdotikus epizód alapján van odavetve, ami pedig azt a kérdést illeti, hogy „lehet-e szerelmes a sztoikus?”, ez – legalábbis ebben az explicit formában – nem kerül tárgyalásra, mert legfőképpen a szeretet vizsgálatáról van szó (a magyar nyelv világos különbséget tesz e kettő között).

A szerző arra tesz kísérletet, hogy bemutassa: a „Hávamál” világképe, legalábbis a szerelem tárgykörében, megegyezik a késői sztoikusokéval, mindenekelőtt az Epiktétoszéval (a szerelem mint nem tőlünk függő dolog/érzés és a belső szabadság mint egyben a kiszolgáltatottság hiánya, szerelem érzése és az apatheia inkompatibilisek egymással). Természetesen nem azt állítja, hogy a sztoikusok ismerték volna az Eddát, a fordítottját pedig (ami elvileg is lehetetlen) végképp nem. Azt azonban igen, hogy a két felfogásban párhuzamok, sőt azonosságok mutathatók ki. Mindjárt az elején egy – amennyire meg lehet ítélni – népszerű epizódot idéz fel Odin egy szerelmi csalódásáról, és ebből adódó elkeseredett rezignációjáról. Ez azonban nem tekinthető sztoikus álláspontnak, mert valójában a szerelmes ember csalódottságának egy olyan mély átélése, amire a világirodalomból egy sor példát lehetne idézni. (A szerző egyet idéz is: a Wertherét.) Aligha lehet azt állítani, hogy az Edda hőseit (vagy akár Werthert) a sztoikus apatheia magatartása, vagy akárcsak az ennek elérésére való törekvés jellemezné. Ellentmondást érzékelve persze maga a szerző is felülvizsgálja saját álláspontját (11. o., 13.o.): új, immár („nem torz”) olvasatában nem az érzelmek, a szerelmi érzés teljes elvetéséről van szó (sztoa, Odin), hanem azok kordában tartásáról, gondolkodás és érzelmek helyes fontossági sorrendjéről; úgymond szabadság ÉS boldogság elérésére törekedtek, a világban élve. „Az ember is, szeretlenül, mi végre éljen?” – Odin.)

Talán jobban járt volna a szerző, ha a sztoikus apatheia megjelenését valamely régi alkotásban – nem itt keresi. Ő maga idézi a japáni Bushido (Busidó), a samurájok lovagi becsületkódexe példáját, és ezzel alapvetően jó nyomon jár. A sztoikus apatheia párhuzamai (noha más kontextusban) idézhetőek lennének akár a kínai Lao-citől, akár az indiai Upanisádokból. Ezekre valóban jellemző egy olyan passzivitás és rezignáció, mely összevethető az apatheióval, az Edda hőszaira azonban aligha. *Mindamellet*t a dolgozat határozottan és egyértelműen értékesnek tekinthető, amennyiben mindkét tárgyalt résztémáját igen alapos és imponáló (filozófiatörténeti, vallásfilozófiai, nyelvi) felkészültséggel és éleselméjűen, kimunkált készséggel, nagy gyakorlottsággal elemzi. A dolgozat további erénye a filológiai pontosság-gondosság.

